

Március 15-én megnyílt az új Nemzeti Színház. Külsőjéről már Déry Attila írt az előző számban, most a belsőépítészeti megoldásokra szeretném felhívni a figyelmet. Előtte azonban szót kell ejteni az elhelyezés problémájáról, illetve az épület és a helyszín kapcsolatáról. Számos véleménnyel ellentétben jó választásnak tartom, hogy a színházat a pesti rakpart déli periferiájára helyezték. Természetesen szólnak érvek az Erzsébet tér mellett is: az utóbbi impozáns, központi hely, amely emelte volna a Nemzeti Színház súlyát és fényét, de a teret körülvevő építészeti struktúrák urbanisztikai szempontból olyannyira sokszínűek (megtalálható a XIX–XX. század szinte minden jelentős stílusa), hogy ehelyett egy másik, neutralizáló tér kialakítása még szerencsésnek is mondható.

A helyszín mellett a történeti hagyományokkal is lehet érvelni. Az első Pesti Magyar Színház (1837, 1840–1908-ig Nemzeti Színház) a mai Astoriával szemben lévő telken, a pesti városfalon kívül volt, majd a Népszínházban (1875) ideiglenesen működő Nemzeti Színház (1908–1964) ugyancsak a város szélén állt, a Nagykorút mentén. A Vigszínház (1896) szintén a Belvároson kívül épült, és körülötte alakult ki új városrész. Most megvalósul végre Széchenyi álma, aki a Duna partjára képzelte a Nemzeti Színházat. Mivel a város szerkezete folyamatosan változóban van, remélhetőleg a színház köre is épül majd egy új, modern városrész, s akkor az épület már nem áll magányosan a kaotikus periferián.

Míg a telek kiválasztása történelmileg is indokolható, az épület elhelyezése a telken már ellenérzéseket válthat ki. Az építész számára ritka és rendkívüli lehetőség, ha óriási szabad terület áll a rendelkezésére, s ebben az esetben a tervezés során mint urbanisztikai elemhez csupán a Dunához kellett volna igazodni. Ez nem történt meg, s ha már nem sikerült az épületet dialógusba hozni a Dunával, csinálnak vizet a Dunán kívül: létrehoznak az épület előtt egy hajóortot formáló alakzatot, amelyet majd víz vesz körül. A dologgal kapcsolatban két probléma merül fel: 1. nem vagyunk hajós nép, miért kell erőltetni a hajómotívumot (szimbolikus, hogy a hajó észak felé indul, azaz árral szemben?); 2. a hajó körüli feszített víztükörben felsejlik a színház homlokzata, amely nosztalgikusan és önkényesen idézi föl a korábbi, egyébként nem Nemzeti Színháznak készült épületek közül a Blaha Lujza téri homlokzatát. Ez a döntés azért is értelmezhetetlen, mert olyan fővárosi épület, amely eredeti-

leg is Nemzeti Színháznak épült volna, nincs; a Siklósi Mária és Schwajda György által épített az első.

Az épület belsejét csak a külsővel együtt lehet tárgyalni; a kettő nem függetleníthető egymástól. A belső tagolás érzékeltetése a külsőn az építészet története során sok korban az elvek közé tartozott. Ezt az elvet Siklósi Mária is ismeri, több ízben igazodott hozzá. Az épület délkeleti sarkán emelkedő, a nagy tömegtől erőteljesen elváló, önálló épületnek ható saroképítmény nagy ablakaival a dísztermet foglalja magában, amely minden bizonnyal a kiválasztottak számára készült, hiszen a közönségforgalmi helyekről egyáltalán nem közelíthető meg, csupán a hátsó lépcsőn vagy liften. A terem szép, világos alaprajza egyszerű, négyzetes, s az alkalomnak megfelelően lehet berendezni. Nyilván fogadásokat, díjátadó ünnepségeket tartanak majd itt. Ez a színházlátogatót nem érinti.

A néző a főbejáraton lép be a színházba, és rögtön a külső forma megismétlődésébe botlik. Csakhogy ez az ismétlődés korántsem olyan szerencsés, mint az előbbi, mert míg a külsőn a római Colosseumot idéző elem elmegy valahogy a nagy-nagy formai zűrzavarban (este rózsaszín fényben pompázik!), addig a belső teret olyan tagolttá teszi, hogy az ember mindenütt csak korlátba, mellvédbe ütközik. A Colosseum-motívumnak kifejezetten térlezáró funkciója van, belső alkalmazása csak zavart okoz. Persze a posztmodern építészetben minden lehetséges, de az ellentétes értelmezések irracionális megoldáshoz vezetnek. Ahelyett, hogy kellemes térélményünk alakulna ki, az építészeti formák zsúfolt tárházába ütközünk, tekintünk akár vízszintes, akár függőleges irányba. Minimális térélményünk akkor keletkezik, ha a földszintről jobbra vagy balra, a hangsúlyos indítás nélkül az emeletre vivő lépcsőn feljutunk – a hagyományokhoz híven – az első emeleten kialakított foyér-ba. Ott is csak akkor, ha a bejáratit traktust teljes magasságában átfogó üvegfallal kitekintünk a városra, a Dunára, vagy inkább kimegyünk a – szintén a hagyományokat idéző, de itt indokolatlan, a földszinti bejárat fölött második előtetőként értelmezhető – márványborítású erkélyre, mert akkor teljesen a hátunk mögött hagyjuk az épületet. A földszinti előcsarnokból azonban nemcsak felfelé, hanem lefelé is indulnak lépcsők, mivel a stúdiószínházat a nagyszínház nézőtere alatt helyezték el. Ez egy hagyományos „fekete doboz” százötven mobil nézőhellyel, mozgatható pódiumos platóval, megfelelő technikai felszereltséggel.

A szerző művészettörténész, a Veszprémi Egyetem Színházstudományi Tanszékének színházépítészeti-történeti tanára

Visszatérve a bejárat traktusba, akár a földszinten, akár az első emeleten az ember keresi, hol talál alkalmas helyet spontán felolvasásra, zenei előadásra vagy képzőművészeti kiállításokra. De ilyen hely nincs, és nemcsak azért, mert nincs rá elegendő tér a tobzódó építészeti formák között, hanem mert a kevéske homogénebb terület is zsúfolásig tele van pakolva bútorokkal. A berendezés külön tárgyalást igényel. A közönségforgalmi helyek padozata háromféle anyagból van, amelyeknek összehangolására senki sem törekedett: elegáns hatású márvány (ezt el is várja az ember egy színházban), parkett és nagy virágmotívumokkal ékes, süppedős padlószőnyeg, helyenként futószőnyeg, más motívumokkal (ezek a szőnyegek kevésbé illenek színházba). Bár kimondottan ide tervezték őket, a designereknek nyilván az volt a céljuk, hogy egy lakás nappalijának vagy egy szállodai hallnak az érzetét keltsék. A kék szőnyegek színe és mintázata olyannyira meghatározó, hogy bármilyen bútortól túlharsognának. Pedig a bútorzat is külön ide készült, csak annyira vegyes stílust, formát, ízlést mutat, hogy az ember berendezési-tárgy-bemutatón érzi magát: a szőnyeg kékjétől elütő kék, mintás kárpitozású, egyébként kényelmes fotelek, a lapjukon a Nemzeti Színház virágra emlékeztető stilizált betűjelét formáló intarziás asztalok, a helyenként márvánnyal burkolt fal mentén márvány kandallómotívumok, rajtuk drótváz, alufóliával bevont burájú és fogazatos törzsű borzalmas állólámpa. Emellett márványból és üvegből kombinált kagyló formájú falilámpák, sőt más, igen változatos formájú és anyagú világítótestek arzenálja található: például a bejárat két oldalán lévő recepcióspultoknál látható kovácsoltvas talapzatú állólámpák, falilámpák és a mennyezetbe sülyesztett vagy az előcsarnok, illetve a művészek büfé-társalgójának mennyezetén elhelyezett, csillagos eget utánozó apró fénypontok. A bútorzathoz tartozik a lépcsőfordulóknál magányosan álló, kacskaringós formákkal megtűzdelt, kovácsoltvas és indás oszlopok kombinációjával készült üveglapos asztal. El kell ismerni, hogy az építészeti formák és anyagok tobzódása a berendezés esetében megismétlődik, tehát ebből a szempontból a tervezők teljes mértékben koherensek voltak.

E hosszú készülődés után végre lépünk be a valóságos színházterbe, ahol az előadás zajlik, elvégre ez a tényleges ok, amiért egy színház megépül. A kétszintes, aréna formájú nézőtér 619 nézőt tud befogadni, akik az előcsarnok első-második-harmadik emeletéről közelíthetik meg az ülőhelyeket. Az alsó szint hármass osztású caveáját az antik színházak mintájára félköríves párkányzatos tagolóelem választja ketté, s a hátsó traktus fölött emelkedik a szintén hármass osztású karzat. Kakasülő vagy galéria nincs, páholy viszont három-három az oldalfalakon, de van a második emeleti bejárat szint nézőterének hátfala mögött is három páholy, amelyek közül a középső a diszpáholy. (Franciaországban a köztársaság idején épült színházakban már nincs diszpáholy [!], s a XX. századi színházakra sem jellemző!) Az ezekben a páholyokban elhelyezett, a szélső páholyokban íves, a diszpáholyban szögletes formájú, egyedileg tervezett királykék karosszékek háttámlájának kárpitján körformában szerveződve (korona?, glória?) ismétlődik a Nemzeti Színház íriszt idéző, „aranyszínű” stilizált betűjele; a körformába szerveződő betűjel a lengőajtók védőlemezen is feltűnik. Ennyi a megbízók kívánta rejtett, finom, elgondolkodtató szimbolika.

A nézőtérnek bevallottan csak a hetven százalékáról látható a színpad, s az akusztika is kívánnivalót hagy maga után. Pedig a bayreuthi Wagner-színháznak a nézőtérbe benyúló oszlopokra emlékeztető, de itt a nézőtér oldalfalaira applikált márványlizéna formák nyilvánvalóan a jó akusztikát volnának hivatva biztosítani. A nézőtérben kék, óarany és sötétbronz szín uralkodik, ami egyrésztől fenséges összhatást, másrésztől sötét tónust eredményez, sőt, a néző úgy érzi, kis sötét térbe van beszorítva. A nézőtér legszebb eleme a hegyikristályból készült hatalmas mennyezeti Swarovski-csillár, amely kékre színezett elliptikus álmennezzet közepén függ.

A hagyományos dobozszínpad ívét arany kalászmotívumok díszítik, közepén pedig a magyar címer helyezkedik el. A 12 méter szé-

les és 6–7,87 méter magasságú színpadkeret fölötti kék falsík és a proszcénium fölötti famennyezet meglehetősen disszonáns, de a színházépítész talán legnehezebb feladata a teljességgel különböző alakzatú játéktér és nézőtér összekapcsolása. Ez persze nem menti fel a mai színháztervezőt, mert bőven találhatók a világban ennél sikerültebb megoldások. A 24 x 17,9 méteres főszínpadhoz íves előszínpad, hátsó színpad és bal oldali oldalszínpad csatlakozik. A tájékoztató szerint a játéktér „hetvenkét ponton emelhető és sülyeszthető technikájával egyedülálló Európában”. A színpad-technika tehát korszerű, korunk minden igényét kielégítő, komputeres vezérlésű supermodern szerkezet. Mindez arra enged következtetni, hogy a rendezők korlátlanul megvalósíthatják álmaikat, s a színészek jól fogják érezni magukat a színpadon.

A színpad mögött az üzemi részek következnek. Ebbe a környezetbe a néző nem jut be, nem látja a racionálisan kialakított öltözőket, a logikusan szervezett irodák, próbatermek, műhelyek, technikai helyiségek sorát, nem ismerkedik meg az anyaghasználatban megmutatkozó pazarlás és spórolás kettősségével (egyedi tervezésű bútorok és márvány fürdőszobafal az öltözőkben egyfelől, illetve a legolcsóbb, a Mol-benzinkutak WC-jében látható járólap a lépcsőházban másfelől), valamint a design zavaró ingadozásával akár egy-egy tárgyon belül is (egyedi tervezésű, kék bársony-bevonatú alumíniumvázak szék). A hab a tortán a művészek büfé-társalgója: L alakú helyiség az épület hatodik emeletén, a délnyugati sarkon kiváló panorámával a Dunára és a színházat majdan körülvevő agyonzsúfolt parkra. A büfé-társalgó szín- és formakavalkádja minden képzeletet felülmúl: egyedi tervezésű, kék pöttyös szőnyeg, rajta kockás, csíkos és sakktábla mintájú kárpitozott ülőbútorok, szállodai presszókából ismerős bárpult, oszlopok, rendkívül tagolt, itt is csillagos eget formázó mennyezetvilágítás és más világítótestek, a mennyezetben jól láthatók a légkondicionálás, a levegőelszívás és a hangosbemondó fedőlapjai; az oldalfalon lapradiátorok, a sima falfelületen helyenként faburkolat – az olcsó posztmodern teljes repertoárja.

Ki hogy érzi magát benne, majd elválik. De a minőség nem egyéni, szubjektív megítélés kérdése. Mint ahogy az sem, hogy egy ma épülő színház bizonyos elvárásoknak meg tud-e felelni vagy sem. Ezek részben technikai kritériumok (orvosi szoba, jegypénztár, tűzvédelmi, biztonsági feltételek – persze, lehet, hogy mindez megvan, csak a sajtóbejárás során nem láthattuk), részben kulturális jellegű elvárások. 2002-ben a színházhoz organikusan szerveződő multikulturális központot kell kialakítani (könyvtárral, archívummal, kiállítóterekkel, múzeummal, vetítésekre alkalmas helyiségekkel, kávézóval, társalgókkal), mint ahogy elengedhetetlen a magas esztétikai minőség is. A tervezők ezt a három kritériumot egyáltalán nem vették figyelembe, s míg az első kettő utólag még korrigálható valahogy, a harmadik hibán nem lehet változtatni. Sikerült a bevásárlóközpontok és a középkategóriájú szállodák világát behozni egy olyan épületbe, amelyet Thália nemzeti templomának szántak. Lehet, hogy az a közönség, amelyre elsősorban számítanak, otthonosan fogja érezni magát benne, hiszen hétköznapi, megszokott épített környezete és a színház nyújtotta milió között nem talál különbséget. A mai magyar építészet azonban nem csak ebből áll; korunkkal lépést tartó kiváló épületek is készülnek.

Nem szép dolog olyasmit számon kérni, aminek a megvalósítása nem állt a tervezők szándékában. Csakhogy itt nem akármilyen feladattal kellett szembenézni, hanem egy „nemzetivé” gerjesztett ügygel, amelynek célja „egy nemzet identitásának” kifejezése lett volna. Dacból, fogcsikorgatva és rohammunkával felépült egy színház, amelyet Nemzeti Színháznak hívnak, s amelynek története megdöbbentő párhuzamot mutat az 1837-ben eredetileg Pesti Magyar Színháznak épült, 1840-től Nemzeti Színháznak keresztelt teátrum viszontagságos építéstörténetével. Akkor Széchenyi a következőt írta erről a naplójába: „Ismét és utoljára el van hibázva.” Nem válik javunkra, hogy a most épült Nemzeti Színházra is ugyanezt mondhatjuk.